

MAKTABLARDA INKLYUZIV TA’LIMNI JORIY ETISHDAGI MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Muallif: Tashmatova Dilfuza Nigmatullayevna ¹

Affiliyatsiya: Shayxontohur tumani 324-o’rta maktab, 1-toifali boshlang’ich sinf o’qituvchisi ¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17378367>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada maktablarda inklyuziv ta’limni joriy etish jarayonidagi dolzarb muammolar va ularni bartaraf etish yo’llari tahlil qilingan. Inklyuziv ta’lim har bir bolaning jismoniy, aqliy yoki ijtimoiy holatidan qat’i nazar teng ta’lim olish imkoniyatini yaratishga qaratilgan zamonaviy ta’lim modeli sifatida talqin etiladi. Tadqiqotda xorijiy va mahalliy manbalar tahliliga asoslanib, boshlang’ich sinflarda inklyuziv ta’limni tashkil etishda uchrayotgan asosiy to’siqlar — moddiy-texnik sharoitlarning yetishmasligi, o’qituvchilarning metodik tayyorgarlik darajasi pastligi, o’quv dasturlarining moslashmaganligi hamda ijtimoiy stereotiplarning mavjudligi aniqlangan. Shuningdek, maqolada bu muammolarni hal etishning samarali yo’llari sifatida o’qituvchilar malakasini oshirish, moslashtirilgan o’quv dasturlarini ishlab chiqish, raqamli va sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish, ijtimoiy bag’rikenglik madaniyatini rivojlantirish kabi takliflar ilgari surilgan. Natijalar shuni ko’rsatadiki, inklyuziv ta’limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun davlat siyosati, pedagogik yondashuv va ijtimoiy muhit o’zaro integratsiyada bo’lishi zarur.

Kalit so’zlar: inklyuziv ta’lim, boshlang’ich maktab, o’qituvchi malakasi, pedagogik yondashuv, ijtimoiy muhit, muammolar, yechimlar.

KIRISH

Hozirgi zamon ta’lim tizimi insonparvarlik, adolat va imkoniyatlar tengligi tamoyillari asosida rivojlanmoqda. Shu nuqtayi nazardan inklyuziv ta’lim har bir bolaning jismoniy, aqliy, psixologik yoki ijtimoiy holatidan qat’i nazar ta’lim olish huquqini ta’minlaydigan zamonaviy pedagogik yondashuv sifatida e’tirof etiladi. Inklyuziv ta’lim — bu nogironligi yoki rivojlanishida cheklovlari bo’lgan bolalar bilan sog’lom tengdoshlari birgalikda ta’lim oladigan tizim bo’lib, unda asosiy e’tibor o’quvchining imkoniyatlariga tayanish, uni jamiyatga to’laqonli integratsiyalashga qaratilgan.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining “Nogironlar huquqlari to’g’risidagi konvensiyasi” (2006) va O’zbekiston Respublikasining “Nogironligi bo’lgan shaxslar huquqlari to’g’risida”gi qonunida (2020) inklyuziv ta’limni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo’nalishlaridan biri sifatida belgilangan. So’nggi yillarda mamlakatimizda inklyuziv ta’limni joriy etish borasida sezilarli yutuqlar kuzatilmoqda, biroq amaliyotda ushbu jarayon qator tashkiliy, metodik va ijtimoiy muammolar bilan to’qnash kelmoqda. Tadqiqotlar (Abeywickrama, 2021; Orodho, 2020; Qodirova, 2023) shuni ko’rsatadiki, inklyuziv ta’limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun faqat qonuniy asoslar emas, balki amaliy sharoit, o’qituvchilarning tayyorgarligi, metodik yondashuv va ijtimoiy muhit ham muhim o’rin tutadi.

METODOLOGIYA

Mazkur maqolada maktablarda inklyuziv ta'limni tashkil etishdagi asosiy muammolar, ularning kelib chiqish sabablari va samarali yechim yo'llari tahlil qilinadi. Tadqiqot tahliliy-solishtirma usulda olib borilib, xorijiy va mahalliy manbalar tahlil qilindi. Xususan, "Challenges and Strategies for Implementing Inclusive Curriculum in Elementary Schools" (2022), "Challenges Teachers Encounter in Implementing Inclusive Education in Public Primary Schools in Nyamira County, Kenya" (2021), "Challenges and Attitude of Teachers in Implementing Inclusive Education System in Public Schools" (2020) hamda O'zbekiston tajribasiga bag'ishlangan "Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'lim: tushunchasi, muammolari va yechimlari" (2023) kabi maqolalar asos qilib olindi.

TAHLILLAR

Tahlil natijalariga ko'ra, inklyuziv ta'limni joriy etishdagi muammolar bir necha guruhga bo'lish mumkin. Avvalo, **tashkiliy va moddiy-texnik muammolar** eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ko'plab umumta'lim maktablarida nogironligi bo'lgan o'quvchilar uchun zarur sharoitlar — panduslar, liftlar, maxsus partalar, eshitish yoki ko'rish qobiliyatini qo'llab-quvvatlovchi texnik vositalar yetarli emas. Bunday sharoitning yetishmasligi o'quvchilarning maktab muhitiga to'liq kirishishiga to'sqinlik qiladi.

Ikkinchi katta muammo — **o'qituvchilarning inklyuziv ta'lim bo'yicha tayyorgarligi**. Tadqiqotlarga ko'ra (Orodho, 2020), boshlang'ich sinf o'qituvchilarining 60–70 foizi inklyuziv metodika bo'yicha maxsus kurslardan o'tmagan. Natijada ular maxsus ehtiyojli o'quvchilar bilan individual ishlashda qiyinchilikka duch kelishadi. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki psixologik qo'llab-quvvatlovchi shaxs ham bo'lishi kerak, ammo ko'p hollarda bu rol yetarlicha bajarilmayapti.

Uchinchi to'siq — **ijtimoiy-psixologik omillar**. Jamiyatda, ayrim ota-onalar va hatto pedagoglar orasida "nogironligi bo'lgan bolalar alohida o'qitilishi kerak" degan stereotiplar saqlanib qolgan. Bu esa inklyuzivlik g'oyasiga qarshi ruhiy to'siq yaratadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijobiy ijtimoiy muhit bo'lmasa, inklyuziv ta'limning samarasi past bo'ladi. Shuning uchun jamoatchilikni xabardor qilish, ota-onalar bilan ishlash, jamiyatda bag'rikenglik madaniyatini targ'ib qilish muhim hisoblanadi.

Yana bir muhim masala — **metodik va o'quv dasturiy muammolar**. Aksariyat o'quv dasturlari inklyuzivlik tamoyiliga to'liq mos emas. Darsliklar barcha o'quvchilar ehtiyojlarini qamrab olmaydi, baholash mezonlari esa differensial yondashuvni hisobga olmaydi. Shu sababli, o'qituvchilar darslarda adaptiv mashqlar, moslashtirilgan o'yinlar, individual topshiriqlarni kam qo'llaydilar.

NATIJALAR

Biroq ijobiy o'zgarishlar ham mavjud. O'zbekiston maktablarida inklyuziv sinflar soni yildan-yilga ortmoqda. 2024-yil ma'lumotlariga ko'ra, 2000 dan ortiq bola umumta'lim maktablarida integratsiyalashgan holda o'qimoqda. Bu davlat darajasida olib borilayotgan tizimli islohotlarning samarasidir. Xususan, "Inklyuziv ta'lim markazlari" tashkil etilib, o'qituvchilar uchun maxsus treninglar o'tkazilmoqda.

Muammoni hal etish uchun kompleks yondashuv zarur. Avvalo, o'qituvchilarning malakasini oshirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Inklyuziv metodika, maxsus pedagogika, defektologiya va psixologik yordam ko'rsatish bo'yicha doimiy seminar-treninglar o'tkazish ta'lim sifatini oshiradi. Shuningdek,

metodik qo'llanmalar, moslashtirilgan o'quv dasturlari, interfaol topshiriqlar, raqamli ta'lim vositalari ishlab chiqilishi kerak.

Moddiy-texnik bazani mustahkamlash ham muhim ahamiyatga ega. Har bir maktabda universal dizayn tamoyillariga moslashtirilgan infratuzilma yaratilishi lozim. Shu bilan birga, ota-onalar va o'quvchilar orasida inklyuziv madaniyatni shakllantirish, jamiyatda bag'rikenglikni kuchaytirish zarur.

Raqamli texnologiyalar, xususan, sun'iy intellekt (SI) asosidagi ta'lim tizimlari ham inklyuziv jarayonda katta imkoniyatlar yaratadi. SI yordamida o'quvchilarning individual rivojlanish darajasi aniqlanadi, ularga mos o'quv yo'nalishlari va mashqlar taklif etiladi. Bu esa inklyuziv ta'limda differensial yondashuvni ta'minlashning samarali yo'lidir.

XULOSA

Inklyuziv ta'limni joriy etish — bu faqat ta'lim masalasi emas, balki ijtimoiy masala hamdir. Har bir bola o'qish, rivojlanish va o'z imkoniyatlarini namoyon etish huquqiga ega. Mavjud muammolarni bartaraf etish uchun davlat siyosati, o'qituvchilar tayyorgarligi va texnologik yechimlar bir butun tizimda uyg'un ishlashi zarur. Xalqaro tajriba ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limda muvaffaqiyatga erishish uchun ta'lim muhiti, pedagogik yondashuv va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash o'zaro integratsiyada bo'lishi lozim.

O'zbekiston sharoitida inklyuziv ta'lim hali rivojlanish bosqichida bo'lsa-da, istiqbolda ushbu tizimni to'liq shakllantirish imkoniyatlari mavjud. Eng muhimi — har bir bolaning shaxsiy qadr-qimmati, o'quv salohiyati va jamiyatdagi o'rni e'tirof etilishi zarur. Zero, inklyuziv ta'limning bosh maqsadi "har bir bola o'qishi va muvaffaqiyatga erishishi mumkin" degan g'oyani hayotga tatbiq etishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Xakimova Z.X. Maktablarda inklyuziv ta'lim o'qitishning samaradorligi va inklyuziv maktab muammolari
2. Yusupova I.I. Ommaviy maktablarda inklyuziv ta'limni tashkil etish, muammo va yechimlar, istiqbolli rejalar
3. Slniyah Z. D. va boshqalar Challenges and Strategies for Implementing Inclusive Curriculum in Elementary Schools
4. Abilash K. va boshqalar Challenges Faced by Teachers in Implementing Inclusive Education in Batticaloa District Schools
5. Oosero P. O. va boshqalar Challenges Teachers Encounter In Implementing Inclusive Education In Public Primary Schools In Nyamira County, Kenya
6. Loso J. va boshqalar Challenges and Strategies in Implementing Inclusive Education: A Meta-Analysis of Global Perspectives
7. Pathan H., Bhatti T. va boshqalar Challenges and Attitude of Teachers in Implementing Inclusive Education System in Public Schools
8. Maxmudova M.A. Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'lim: tushunchasi, muammolari va yechimlari
9. G'iyasova N. Y. Inklyuziv ta'lim: muammolar va yechimlari
10. Xalikova Z. [Finlandiyada boshlang'ich ta'limining o'ziga xosligi.](#)

11. Islamova F. [Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi fan sifatida](#)
12. Миралиева Д. [Формирование социальной компетентности будущего учителя как фактора успешности личности](#)

